

likovni priloci na stranama 16, 17, 37 i 40, slike tušana Ćurkovića

NOVE KNJIGE

NENAD GRUJIČIĆ: »MATERNJI JEZIK«

Književna omladina Srbije, Beograd 1978.

Piše: Vladimir Kopicl

Ukoliko bismo, nakon pažljivog čitanja i uspostavljanja svih potrebnih odnosa prema prvoj knjizi Nenada Grujičića, želeli da posegnemo za onim tipom konstatacija ili zapažanja koji će nastajući Grujičićev pesnički opus uvesti u prostor najmlađe jugoslovenske poezije i donekle mu odrediti mesto unutar tog prostora, neophodno bi bilo navesti činjenicu da se ovaj autor, prema svojim opredeljenjima na planu izraza, priključuje onoj formaciji mladih srpskih pesnika čiji su pesnički napor i rezultati tog napora, na osnovu brzopletog i ne preterano razložnog reaganja tekuće književne kritike, već određeni terminom »urbana poezija«. Ne ulazeći u razmatranje primerenosti samog termina, niti u vrednosno procenijvanje ovog pesničkog toka, koji u poslednjih nekoliko godina naglo narasta, doživljava punu verifikaciju, pa čak u izvesnim slučajevima postaje i književna tema dana, možemo konstatovati da Grujičić, srećom, ne pripada onoj matici ovoga pesničkog i poetičkog opredeljenja koju karakteriše problematično uverenje da se »urbanost« i modernost u poeziji postizu prostom transplatacijom toposa gradskog ambijenta u ravan poetske motivike i imažerije. Tako se, prelistavajući stranice *Maternjeg jezika*, ipak nećemo suočiti sa zahuktalim trolejbuzom ili eskalatorom: Grujičićovo vezivanje za krug »urbanih pesnika« jeste uočljivo i nužno, ali ne na osnovu motivike, već na osnovu opredeljenja za kolokvijalnu osnovu poetskog jezika

koji je nosilac njegovog izraza i za jedan specifičan oblik problematizacije samog fenomena jezika u domenu poetskog.

Grujičićev poetski iskaz je doista prepoznatljiv, lako pristupačan, tečan — u izvesnoj meri čak preterano razgovoran, gotovo pričljiv. U granicama tog modela iskaza ne srećemo se s otežavanjem izraza, razbijanjem i raslojavanjem gramatičke strukture govora, s unutrašnjim stvarnim radom na jeziku, a čak i prisutna razudnost stiha u mnogim pesmama (čiju funkcionalnost u sklopu opšte linearnosti izraza i značenja često nije moguće odgonetnuti) pre odaje utisak nedovoljne koncentracije i izvrgavanja načela pesničke ekonomije, nego stvarnog formalnog imperativa. Pored toga, nakon pažljivije analize pesničkih tekstova koji čine Grujičićevu prvu knjigu, u izvesnoj meri se čini opravdanom tvrdnja da vidna problematizacija pesničkog jezika (i jezika uopšte), koja je evidentna na značenjskom, sadržinskom nivou tekstova, nije propraćena odgovarajućom fakturom stiha niti drugim srodnim elementima formalnog instrumentarija, dakle, onim *unutrašnjim pratiocima* analitičkog pristupa fenomenu pesničkog jezika, što bi se moglo očekivati od autora koji, prema sopstvenoj deklaraciji, smatra da »treba jezik pročešljati«, Grujičićovo problematizovanje jezika, dakle, nikoliko nije ona vrsta problematizacije koja teži analizi samog medija, formalnoj inovaciji ili dosezanju novih mogućnosti jezika u poeziji: njegovo insistiranje na interesovanju za fenomen jezika je pre interesovanje za postojanje i eksplikaciju mogućnosti *po kojoj* poetski čin postaje dostupan i ostvarljiv. Tako jezik u ovim tekstovima postaje »Njegovo Veličanstvo«, oltar kojem se treba pokloniti i kojem treba prikloniti dvojne atribute tela i duše da bi se ostvario poetski čin po kome se postaje pesnik, demijurg koji po odobrenju i moćima jezika stvara umnoženi i najteži jezik — poeziju.

Naravno da bi se ovim Grujičićevim stavovima mogla pripisati primesa romantičarskog ili neoromantičarskog pristupa ključnim članovima kompleksa poetskog, ali se, ipak, čini adekvatnijom mogućnost izbegavanja ovakvih rešenja. Naime, pesnički glas autora *Maternjeg jezika* je ipak svež i samosvojan, a u osnovi njegovog izraza nazire se veliki entuzijazam za mogućnosti pesničkog govora, velika težnja ka izražavanju i uspostavljanju opšteg dijaloga (unutrašnjeg i spoljašnjeg) sa sobom, svojim pesničkim dvojnikom, jezikom, pesmom, svetom i njegovim primarnim manifestacijama. Poezija je za njega sudbinska, ali ipak svakodnevna delatnost koja »traži pribranost« i mada je Grujičić preokupiran samim bićem pesnika i samim pesničkim činom sa svim njegovim ambivalentnostima, o čijim nas zamršenim stazama autor pomno obavestava u brojnim svojim pesmama, u njegovim tekstovima malazimo mnoga zanimljiva rešenja, mnoge vešto odmerene značenjske i smisaone obrte, kao i pojedine sadržaje obogaćene primesama za ovaj i ovakav poetski kontekst blagotvorne ironije i autoironije, bez kojih bi nam pojedini stihovi, pa i čitave celine, često mogli zazvučati samo mladalački zaneseno i zvučno.

Na osnovu svih ovih momenata, kao neka vrsta mogućeg generalnog suda o prvoj knjizi pesama Nenada Grujičića, mogao bi se ponoviti već nagovešteni stav da početna suma poetskih ostvarenja ovog mladog autora sadrži odlike i vrednosti preko kojih se on formalno i kvalitativno priključuje jednom od središnjih tokova naše najmlađe poezije, a isto tako bi se moglo izreći i uverenje da se od Grujičića — ukoliko se oslobodi isuviše vidne fascinacije samim (svojim) dosezanjem pozicije pesnika i mogućnošću da sa (prenaglašenom) svešću o datostima *te* pozicije razmatra i poetski transponuje sve sadržaje kojima pristupa, ukoliko u izvesnoj meri omeđi pristup svome *ličnom* iskazu, svojoj povremeno gotovo intimističko-privatnoj prisutnosti u ravni poetskog, te u njoj da više prostora »osvajanju golemih prostranstava« putem osvajanja nešto *težeg* izraza i forme, nužnih za ispunjenje veoma ozbiljnog pesničkog zadatka koji sam sebi postavlja — mogu očekivati i dalji vredni književni rezultati.

MILOŠ KOMADINA: »OBIČNO JUTRO«,

Nolit, Beograd 1978.

Piše Selimir Radulović

*Kada ti dode, slobodno nabrajaj sve sitnice
koje ti privlače pažnju, koje primjećuješ...
(Obično jutro)*

Dva početna stiha pjesme po kojoj zbirka nosi naslov čine inicijalnu, ali i suštinsku odrednicu »poetike« Miloša Komadine. U redu: sve što vidiš nabrajaj, slaži, preispituj. I kestenove; i kamenčice; i lišće, sunce, kran; uboge dječake, ribe, mačke. Sve bilježi, mučakaj i žvači. Duboko pjesnički, mora se priznati, bar u ravni neke »primarnosti« izvorne pjesničke riječi

Pjesma je Sve. Tu je, nadohvat ruke, u pravoj slici piksle, prozora, ljubavnika. Sitnica. Samo je treba zabilježiti.

Kako?

Moderna pjesnička riječ, čini se, u dobroj mjeri davno je demistifikovala probleme oko izbora tzv. pjesničkih i nepjesničkih tema. Ne stvara tema pjesmu, niti pjesma bazira na njoj. Pjesničko iskustvo, autentični tematski arsenal, jeste onaj mo-

menat koji vodi i otvara mogućnosti izbora. Dakle, nema oblasti, stvari ili bića koji transcendentiraju granice pjesničkog iskustva i kao samostalni objekti, bez daha pjesničkog, nameću svoj precizni model. To je, htjeli mi ili ne, istina svakog autentičnog govora o smislu pjesme. Međutim, ima, čini se, tu jedna stvar dosta zamršena, po prirodi problematike, naravno, koja je direktno vezana i za pjesničke pokušaje Komadine. Ne bismo htjeli voditi razgovor o raznim aspektima modernosit, danas i uopšte, ali je evidentno da se ona ostvarivala i ostvaruje na raznim nivoima, što, svakako, nije isključivalo i ne isključuje jednu glavnu, bitnu, u svim vremenima prepoznatljivu odrednicu. Nas interesuje jedna stvar, bez namjere da stavimo upitnik nad pjesničkom knjigom M. Komadine, niti nad već pomenutim heteronomnim slojevima moderne pjesničke riječi: u kojoj mjeri spisak predmeta, stvari, nomenklatura, kao osnovni agensi bića pjesme sužuju njenu prirodu i po toj logici ostavljaju prostor za jednu stranu tumačenja i pjevanja. Naime, interesuje nas, hajdegerovski disceptiran, problem odnosa poetizovanja i mišljenja, tj. upitali bismo: nije li ovo pjesničko ishodište, ipak, »samo« spontano poetizovanje? Pri tome, složili bismo se s Hajdegerom da pjesnik i mislilac »stanuju jedan blizu drugoga, ali na različitim brdima«, da »mislilac kazuje biće, pjesnik imenuje ono što je sveto«, ali ne bi potencirali liniju sinteze, niti pak pledirali za neku konačnu razdvojenost tih pozicija. Mišljenje i poetizovanje, uvjereni smo, ipak, jesu nerazlučivi prije nego li nesinhronizovani djelovi jednog istog organizma. To je ono što liniji pjesništva kojoj pripada autor *Običnog jutra* djelimično uskraćuje prostor konačne univerzalizacije, fantastično univerzalnoga, kako bi rekao Viko. Zato smo prije za Komadinu iz pjesama *Promaklo*, *Nevjera nas drži*, ne samo zbog lirskog poleta rezignacije, već i zbog cjelovitosti, dovršenosti utiska, suprotnog poigravanja s prirodom fatuma. Ali smo, bez obzira što smo na »drugoj strani«, i za Komadinu iz *Običnog jutra*, *Svjatlosti koje nemam* itd., zbog lirizma, nerazmetljivog lamenta, običnih popisa, povoda, bizarnih događanja, svakodnevnice — zbog nepredvidljivog puta u sfere pjesničkog.

Ako bismo stremili nekom preciznijem sudu, po pitanju manjkavosti i nedoslednosti autora ove knjige, on bi se sastojao u sledećem: kao prvo, naslovi pjesama nisu adekvatni toku koji slijedi. Ne treba, nadamo se, stalno ponavljati u kojoj mjeri dobar naslov čini cjelovitost pjesme markantnijom; kod Komadine toga nema i utisak je katastrofalan. Naslovi su ili slipeje, otuđene riječi bez funkcije ili smislenosti, van konteksta atmosfere pjesme, ili su jednostavno riječi, ili spojevi riječi otrgnuti iz pjesme bez dubljeg uvida u njihovu funkcionalnost. Drugo, u pojedinim pjesmama skok iz drugog lica u prvo, i obratno, nema ubjedljivo opravdanje, niti navodi na bezuslovno srećan put u dovršenju tih poetskih cjelina. Treće, pojedine cjeline jesu nesumnjiv dokaz pomalo naivne, neartikulisan pjesničke cjeline. Nedostatak, ne samo onoga što slovi kao tehne, a što u majsrječnije izvedenog postavci važi kao »duh nad slovima«, već i manjkavost zanatske brige za građu pjesme.

Pred Komadinom su dvije mogućnosti: prva, da urođeni lirizam i autentična mekoća lirskog izraza poprime hipertrofirani status i izgube u primamljivoj ambijentalnosti »estradne« poezije, i druga, znatno prikladnija, spontanija kopula ka očuvavanju lirске potke, uz dodatak »težine«, neoplodne jakoj pjesničkoj riječi. Imajući u vidu nesumnjiv talenat pjesnika Komadine, lirsku izvornost i unikalnost, ne treba, dakako, sumnjati u njegov izbor. On je, bilo bi to nepošteno prema njemu i njegovoj poeziji ne reći, u toj mjeri pjesnik da sigurno neće omašiti.

FRANCE PIBERNIK: »IZMEĐU TRADICIJE I AVANGARDE,

Slovenska matica, Ljubljana 1978.

Piše: Denis Poniž

Kritika i problemi pisanja koje danas možemo pratiti kroz najrazličitije optike, od načelnih izjava samih stvaralaca do više ili manje sadržinski određenih polemika, postavljeni su u temelj knjige Franceta Pibernika *Između tradicije i modernizma*, s podnaslovom *Svedočenje o savremenoj poeziji*. Time, naravno, ne tvrdimo da je Pibernikovu knjigu začela samo ova sveprisutna nevolja, jer bi time piscu naneli veliku nepravdu. Zato je opravdanija pretpostavka da je autor pre svega našao podstrek u nizu načelnih izjava tih sagovornika s kojima je započeo prepisku, samo što je ona prerasla u knjigu koja je pred nama. Te izjave su bile naravno međusobno različite, ponekad su se čak isključivale, ali se ipak daju uvrstiti u dve opštije kategorije: na jednoj su strani afirmativne izjave o poeziji uopšte i posebno o sopstvenom delu; ti pisci izražavaju uverenje blisko pretpostavci da je poezija, kao način shvatanja sveta (mišljeno u području Aristotelove *Poetike*), u stvari nepromenljiva (vrednost), da je samo pisanje sveto (nedodirljivo, uzvišeno) događanje koje se ne može sasvim razložiti, pošto eminentne izjave — analize o sopstvenim poetikama i pevanjima (Eliot, Ben, Rilke, Encesberger) više prikrivaju stvari nego što ih otkrivaju, čine ih zatamnjanim, mada se čini da postaju prozračne. Iako se

takvim izjavama, koje u evropskom svetu imaju pre svega transcendentalni i analitički značaj (produžene pesničke igre), u slovenačkom svetu priključuju još i poznate i iznad svega problematične izjave koje pokušavaju da na podlozi sopstvenog modela, njegove superiorne polivalentnosti, ukinu sve druge modele, a njihove tvorce da proglase za bezvredne, umobolne i potpuno udarene budale.

Ne bismo se svakako zadržavali na pojedinačnim konkretnim izjavama u knjizi zastupljenih pesnika, jer je to ovako ili onako stvar čitanja, ili pak pokušali da te izjave načinimo donekle problematičnim, upotrebljavajući (jednako poznate) argumente — pokušaćemo da izvučemo nekoliko opštih zaključaka. Autori koji s najvećom mogućom vehemencijom brane svoj model i napadaju druge modele, uglavnom su prevazišli vreme svoje najveće, najudarnije i najradikalnije poezije. Oni znaju da tok vremena nije moguće vratiti nazad, da je, prema tome, poezija koju možemo čitati u njihovim zbirkama već deo estetski i socijalno potvrđenog iskustva, a ujedno su svesni prisustva destina novih, svežih i drugačijih iskustava, padaju u nemilosrdnu dvojnost: teorija (čije su građenje samo potpomogli) govori jedno, praksa (koja se odvija mimo njih) nešto drugo. Zato se u svojim izjavama neprekidno odvrću od vlastitog pevanja, od njegovih problema, te se sklanjaju u načelne i kritičke izjave o poeziji drugih. To, naravno, zahteva nekonzekventna konsekvencija njihovog izvođenja: ako bi, naime, bili dosledni, morali bi kroz analizu svoje poezije da dođu i do prilično problematičnih konstatacija. Da to nije tako, možemo se uveriti u samoj knjizi. Na jednoj strani imamo posla s izvanredno jasnim, promišljenim, sadržinski i idejno izoštrenim pitanjima Franceta Pibernika, koji je u njima konsekventan, što znači da se radikalno spušta do korena svakog autora, do problema koji su na početku jasni i očigledni; na drugoj strani imamo posla s odgovorima koji, uprkos svojoj dužini, ne odgovaraju uvek na postavljena pitanja, već ih elegantno prečute ili prečuju. Ko ne veruje, neka pročita knjigu pa će mu postati jasno da je Pibernikova doslednost pokrenula dublje i važnije potrese u svesti autora nego što su oni u tom trenutku možda spremni da priznaju. Indirektni put pitanja i odgovaranja u pismima ima naravno svoju dobru stranu, i autori koji su se u neposrednom dijalogu možda osetili još više »ugroženim«, u pismenom su obliku prestupili granicu i rekli više nego što su možda nameravali.

Na drugoj su strani izjave onih autora koji nisu ubeđeni u »svetu«, nedotakljivu suštinu poezije, koji u njoj pre vide muku i napor svakodnevnog savladavanja sveta, koji vide u poeziji i mrvu »tehnoških« pitanja o savladavanju jezika, njegovih izražajnih sredstava koja se bave svakodnevnim vladajućim ideologijama i estetikama, koje te vladajuće ideologije i estetike porrede sa svojim iskustvima i vlastitim znanjem. Te izjave su, naravno, manje prenapregnute i donose više »životnih« istina nego one prve. Ponekad su odgovori autora usmereni tako da u njima zaista možemo tražiti ključ pojedinačnih zbirki ili pesama. To se, naravno, najlepše vidi iz Pibernikovih pitanja koja prdiru u dubinu, saglasno tome kako se određeni autor »otvara«, do koje je tačke spreman da otkriva i pojasnjuje svoje postupke. U skladu s tim otkrivanjem sopstvene poetike, pojedini autori takođe otvaraju poglede na širu artistsku i socijalnu realnost u kojoj nastaje njihovo delo. To je otvaranje ponekad uzbuđljivo i začudujuće dramatično, posebno onih pesnika koji su doživeli rat i revoluciju u najnežnijim i najosetljivijim godinama. Poneka izjava po svojoj formalnoj ili sadržinskoj strani prerasla dimenzije pismenog komuniciranja prepiske) i postaje samostalna, zatvorena ispovest ili objašnjenje principa sopstvene poetike i poetskog snivanja. Neka izjave, odnosno odgovori pesnika, budu ove ili one vrste, ali knjiga kao celina u slovenačkom prostoru predstavlja nešto izuzetno. Svi slični pokušaji (mpr. *Posete* Isidora Cankara, ili Hofmanova, nedavno izašla knjiga *Razgovori sa slovenačkim piscima*) zauzimaju šire umetničko područje, što im naravno, s jedne strane, ide u prilog, a s druge ne. Zato Pibernikovu knjigu možemo bez zabune proglasiti za »čisti« pesnički proizvod: i autori i njegovi savremenici (nabrojmo ih ovde: Jože Udovič, Matej Bor, Vitomil Zupan, Janez Ovsec, Ivan Mimatti, Ada Škerl, Janez Menart, Branko Hofman, Dane Zajc, Gregor Strniša, Kajetan Kovič, France Forstnerčič, Veno Taufer, France Vurnik, Jože Snoj, Saša Vegri) bez izuzetka su pesnici, njihov razgovor je razgovor koji uprkos u početku pomenutih razlika ostaje na nivou »pjesničkog« dijaloga. To Pibernikovo knjizi daje svojstvenu čar, jer se na bezbroj mesta (bila to pitanje ili odgovori) čita kao najnapetija kriminalna priča u kojoj mogu nastupiti najnepredvidljiviji obrti. To knjizi kao celini samo koristi, pošto nigde ne nailazimo na ponavljanja (stereotipnih) pitanja, mada ih možemo maći, pošto su neki, u knjizi zastupljeni autori bliski kako stilski tako i sadržinski.

Možemo pretpostaviti da je France Pibernik pri sastavljanju svoje knjige, pored poznatih, »klasičnih« teškoća, naletao još i na neke druge, posebno na one koje izviru iz preterane polivalentnosti, koju prema sopstvenoj ličnosti gaje neki slovenački pisci što su jednom nogom uvek u Parizu ili u Rimu, ili negde drugde. Kako možemo razabrati iz svedočenja nekih pesnika, bilo je prilikom skupljanja materijala mnogo teškoća i zato opravdano zaključujemo da mu neki od pozvanih pesnika uopšte nisu odgovorili. Mada i ta, recimo još čak »prirodna selekcija« ima svojih čari, jer je u sastavljačev lični izbor izvela dodatna pomoranja koja knjizi nipošto ne škode. Pošto iz autorovog predgo-